

Holberg's konger: Frederik IV, Christian VI og Frederik V

Artikler fra »Salmonsens Konversations Leksikon«, 2. udgave, 1916 og 1919

Version 1.1 - 17.07.2005

Frederik IV, Konge i Danmark og Norge (1699—1730), Søn af Christian V og Charlotte Amalie af Hessen, f. paa Kbhvn's Slot 11. Oktbr 1671, d. i Odense 12. Oktbr 1730. Hans Opdragelse var mangelfuld; af positive Kundskaber fik han kun faa og naaede end ikke blot nogenlunde Sikkerhed i dansk og tysk Retskrivning, langt mindre i fransk. Hans Hofmester var Vicekansleren Michael Vibe, hans vigtigste Lærer Tyskeren Cassius; men denne sidste paatrykte Undervisningen et bestemt tysk Præg, der gjorde sit til, at der aldrig hos F. vaagnede en Interesse for dansk Nationalitet, der strakte sig ud over det rent statslige Begreb.

1692—93 foretog han en lang Udenlandsrejse. Vejen gik over Tyskland til Italien, hjem over Frankrig og Holland. Stor Udvikling ell. Berigelse gav Turen ham ikke; hans Sans for aandelige Nydelser forblev uvakt, Kunst og Videnskab drog ham nu saa lidt som siden, hvorimod hans praktiske Sans vel lod ham indhøste en Del Erfaringer ved det meget ny, han hørte og saa. Men samtidig gav Rejsen Stødet til Udvikling af en allerede da fremtrædende stærk Sanselighed. En Gang senere i sit Liv (1708—09) vendte han tilbage til Italien, men ogsaa da var Udbyttet væsentligst Adspredelse.

5. Decbr 1695 ægtede han Louise af Mecklenburg, men han blev hurtig ked af hende og optoges snart af Forhold til andre Kvinder. I de Aar, der endnu hengik, før han blev Konge, savnede han stærkt virkeligt Arbejde. Thi trods de daarlige Kundskaber følte han en alvorlig og energisk Trang til Virksomhed, der kun daarlig tilfredsstillendes ved den ringe Forberedelse til Kongegerningen, som Faderen gav ham ved kort før sin Død at lade ham deltage i Konseillets og Højesterets Møder. Allerede nu indsaa han, hvor uheldig Opdragelsen havde været, han arbejdede møjsommelig paa ved Selvstudium at oprette det forsømte og følte, da Faderen døde, sikkert Glæde over at se et stort Arbejde for sig.

1699 besteg han Tronen, og næsten straks stod han midt i den store nordiske Krig. Kampen mod Holsten-Gottorp og Sverige var, som Stillingen havde udviklet sig, uundgaaelig, og det maatte ses som en Hovedopgave for dansk Politik at sprænge den Coalition, der klemte og truede fra S. og Ø. At Kampen optoges, kan saaledes ikke dadles, men Krigen var ikke ordentlig forberedt. F.'s Ledelse savnede saavel Feltherretalent som personlig Overlegenhed, ligesom hans sejge Fasthed undertiden nærmede sig uheldigt Stivsind. Hans Politik kunde være baade snæver og smaalig, og det skyldtes særlig den alm. politiske Udviklings Gang, at Freden i Frederiksborg gav saa gunstigt et Resultat.

Men dog maa det fremhæves, at hans Udholdenhed i Kampen mod Gottorp og sejge Vilje

til at fremtvinge og opretholde Slesvigs Indlemmelse var værdifuld og var Hovedaarsagen til, at der efter hans Død fulgte en Række Aar, hvor Danmarks Stilling udadtil i det væsentlige var betrygget.

I den indre Styrelse fremtræder de Egenskaber, der sikrer F. en anselig Plads inden for de oldenborgske Konger, selv om han maalt med større Maalestok ikke naar over Jævnmaalet. Hans Evner var ikke ringe, og en sikker Hukommelse støttede dem. Vigtigst var en utrættelig Arbejdslyst og Arbejdskraft. Hans personlige Deltagelse i Styrelsen var omfattende; Lyst og Pligtfølelse drev ham i lige Grad til at beskæftige sig med enhver Slags Regeringssager. Det var hans Vilje at skaffe sig selvstændig Kundskab om alt, og han frygtede ikke noget Arbejde for at maa dertil. Han var jævnlig paa Rejser rundt om i Rigerne; hjemme var der den største Orden og Grundighed i hans støtte daglige Deltagelse i Styrelsen. Pligtfølelsen, der laa bagved, bundede i stor Respekt for Kongegerningen; han vilde, at enhver af hans Undersaatter skulde vide, at Kongen vaagede over hans Tarv og kunde blive hans Tilflugt. Et smukt Udtryk herfor var den lette Adgang, man havde til over for ham at fremkomme med Bøn ell. Klage. Han var jævn og naadig mod alle; fik Menigmand ham ikke i Tale, naar han færdedes i Stotsstaldene, tog han imod mundtlige ell. skriftlige Henvendelser paa bestemte Tider og paa en Vis, der omhyggelig hindrede uheldige Mellemmænd.

Saaledes var han i nær Overensstemmelse med Grundprincippet for den Enevoldsmagt, han havde taget i Arv, og om hvilken han nærede de samme ophøjede Forestillinger som hans Fader og Bedstefader. Men Svagheder fremtraadte jævnsides de gode Egenskaber. Hans Vogten paa sin Magt kunde være ængstelig og lidenskabelig mistænksom. Han arvede fra Faderen Skinsyge og Had til den danske og holstenske Adel og efterlod den om muligt endnu mindre velbegrundet til sin Søn. Han frygtede til sine Tider alt for stor Indflydelse fra Raadgivere paa en Vis, der gjorde hans egne og deres Beslutninger usikre. Men dernæst var den alsidige og redelige Flid ikke forenet med et Overblik, der kunde skabe store, indgribende Resultater, saa lidt som Nybegyndelser, hvor slige maatte kræves. Han havde vel enkelte større Reformplaner, men de gennemførtes kun daarlig. Saaledes gik det med Arbejdet paa at skaffe Danmark en Landmilitz som den norske og med Vornedskabets Ophævelse. Landmilitzen kom 22. Febr 1701, Vornedskabet paa den sjællandske Øgruppe ophævedes 21. Febr 1702. Men hverken blev Landmilitzen heldig organiseret ell. gennemført, ej heller fik den store Landboreform de Virkninger, der laa i Kongens Hensigt. Hans Blik kunde se klart i en stor Sag een Gang, men snart sløredes Synet. Det blev til en Halvhed, der banede Vej for det rene Tilbageskridt.

Snæver var ogsaa Betragtningen af de saare vigtige Forhold i Slesvig. Den statsretlige Indlemmelses Bet. havde F. forstaaet og kraftig sikret; han forstod Nytten af en admin. Sammensmeltning, men virkede ikke for en saadan. Og absolut blottet for Interesse for den danske Nationalitet i Slesvig gjorde han intet for at væрге den mod Tyskheden, der dog blev den farligste Bro til Holsten. Hans Synspunkt var rent dynastisk, for ham var alt naaet ved den statsretlige Enhed.

Snæverheden i F.'s Interesser er ikke blot her iøjnefaldende. Han stod uforstaaende over for alle Aandslivets vigtigste Sider, nemmede det vel ikke, men gjorde uendelig lidt derfor. Det er som Modsætning til Sønnens Tvangsreligiøsitet, at han ufortjent er set som Holberg's og den danske Skueplads' Velynder. Hvad der kunde virkes, var for lidt positivt og praktisk til at fængsle hans Interesse. Hellere støttede han Arbejder paa religiøst Omraade. Han var selv troende og tidlig interesseret for Missionsvirksomhed. Fjern fra al Pietisme brugte han vel Pietister, hvor han mente, de var paa deres Plads. Naar han 1730 udstedte en meget streng Helligdagsanordning, var det langt mindre en virkelig Svingning over til Pietismen, der ledede ham, end det var Trykket af Sorger i det personlige Liv og Anger over sædelige Forsyndelser, der ledede ham til at imødekemme den frembrydende

tunge Religiøsitetes Fordringer. Sundere var hans Bestræbelser for Almueundervisningen, der dengang væsentlig saas ud fra den religiøse Oplysnings Synspunkt; de 240 ny Skoler paa Ryttergodset skyldtes hans personlige Interesse.

Kong F. delte ganske sin Tidsalders Betragtning af Enevældens guddommelige Udspring og uendelig høje Værdi. Men han forstod ogsaa efter stor-europæisk Forbillede at skille skarpt mellem Kravet til sin egen og til andres Moral, og meget stærke var de Anker, der kunde rettes mod hans sædelige Vandel.

Hans Forhold til Dronningen blev hurtig ødelagt, og efter Samliv med forsk. lod han sig i 1703 vie til venstre Haand til Frk. Viereck, Datter af den preuss. Gesandt i Kbhvn. Hun døde dog snart efter, men senere blev Frk. Schindel en Tid lang hans Frille. 1711 saa han [Anna Sofie Reventlow](#), blev forelsket i hende og bortførte hende Aaret efter. Ogsaa hende ægtede han til venstre Haand, og efter sin Dronnings Bisættelse 3. Apr. 1721 lod han sig vie til hende ved højre Haand og kronede hende selv til Dronning 30. Mai s. A. Herved skabtes et stærkt Brud inden for Kongeslægten. Kongens Søkende forlod Kbhvn, og Kronprins Christian lagde ikke Skjul paa sin Forbitrelse. F. og Anna Sofie levede sammen i stor Kærlighed, men rammes af den store Sorg, at alle deres Børn døde som ganske smaa, den sidste i Decbr 1729. Dette Dødsfald formørkede Kongens sidste Tid; tillige pint af Forholdet til sin ældste Søn grebes han af stærkt Samvittighedsnag over sit sædelige Liv, ja, tænkte endogsaa paa at fratræde Regeringen og gøre Bod i Ensomhed. Han vedblev dog at styre Riget til sin Død, der hidførtes af Vattersot og Brystsygge. Han døde opfyldt af Tanken om at sikre Anna Sofie's Fremtid mod de Farer, der truede fra hendes mægtige Fjender. Foruden Sønnen, Christian VI, havde han med Dronning Louise en Datter, Charlotte Amalie, f. 1706, d. ugift i Kbhvn 1782. F. var lidet smuk, men kunde til sine Tider optræde med kgl. Værdighed. Han naaede stor Folkeyndest ved et jævnt, vindende Væsen, og Eftertiden kan anerkende den store Flid og Samvittighedsfuldhed, hvormed han gjorde alt for at opfylde sine Kongepligter. »Der var Tømmer af en virkelig Konge i ham, sikkert mere end i nogen anden af Enevoldskongerne efter Frederik III« (Holm). (Litt.: [A. Hojer](#), »[Friedrich IV gloriøse Leben](#)« [Tønder 1829]; »Danske Samlinger« 2. Rk. V; Litteraturselskabets Skr XXIII; Steenstrup's »[Dansk Maanedsskrift](#)« 1865, I; »[Danske Magazin](#)«, 5. Rk. II; Edv. Holm, »[Danmark-Norges Historie 1720—1814](#)« I [1891]; Erslev, »[Frederik IV og Slesvig](#)« [Kbhvn 1901]).

(A. Friis). L. Krabbe

Christian VI, Konge af Danmark og Norge (1730—46), Søn af Frederik IV og Louise af Mecklenburg-Güstrow, f. 30. Novbr 1699, d. 6. Aug. 1746. C. havde faaet en i flere Henseender god og flersidig Opdragelse og fik tidlig Lejlighed til at deltage i Regeringssager. Lærerne var J. G. Holstein, den senere Statsminister, og Holsteneren Joh. Vilh. Schröder; begge var stærkt grebne af den pietistiske Retning, og navnlig Schröder, der var tungsindig og sygelig opfyldt af religiøse Skrupler, fik stærk Indflydelse paa sin Elev, til hvem han var knyttet fra C.'s 8. til hans 23. Aar; ogsaa Moderen, Dronning Louise, paavirkede Sønnen pietistisk. Prinsens Religiøsitet blev af en mørk og tungsindig Karakter, der kom til bestandig at præge hans Person og Regering. De uheldige Forhold ved Hoffet, under hvilke han var blevet opdraget, bidrog til at gøre ham afvisende og indesluttet; med den største Uvillie og Afsky havde han set Faderens Forhold til Anna Sophie Reventlow, som han hadede, især efter at denne var blevet anerkendt som Dronning (1721). Forholdet mellem Fader og Søn forblev derfor yderst daarligt, og Sophie Magdalene af Brandenburg-Culmbach, som Prinsen ægtede 1721, bidrog ikke det mindste

til at bedre det. I selve Prinsens Natur og Væsen var der desuden Ejendommeligheder, som lidet var egnede til at skaffe ham Venner, Ejendommeligheder, der vist i høj Grad beroede paa hans uheldige Ydre. Han var fra Barnsben svagelig af Konstitution, spinkel, mager og uanselig; hans Ansigt, med den lange, krumme Næse, den svære, fremstaaende Hage, bar langtfra Præget af Intelligens; Stemmen var pibende og ejendommelig, »saa at man har ondt ved at tro, at det er den samme Person [der taler]; saa forskellige er de Toner, hans Strube frembringer« (den fr. Gesandts Udtalelser 1728). Det er maaske Fornemmelsen af disse ydre Mangler, der gør ham afvisende, kejtet og genert, »saa han rødmer, naar han skal tale med nogen, han ikke er vant til« (samme Gesandts Karakteristik), saa lidet indtagende og kongelig. Dertil var han pirrelig og hidsig, naar han troede sin Værdighed angrebet. C.'s Evner var ikke daarlige; han havde en god, sund Forstand, og han var dertil opfyldt af Pligtfølelse og Iver for som Regent at kunne udfylde sin Stilling og gøre sit Folk (baade Danske og Nordmænd, »jeg er Herre over begge Riger, Fader til begge Børn ... lige Børn, lige Lod«) lykkeligt, hjertensgod, from og hæderlig af Karakter, som han var.

Ved sin Tronbestigelse hilses han da ogsaa af de største Forventninger. »Han har tusinde store Egenskaber baade fra Hjertets og fra Hovedets Side« udbryder den fr. Gesandt (1730), og den eng. Ministerresident roser (ved samme Tid) særlig hans ypperlige Forstand, idet han dog fremhæver hans Frygtsomhed, som gør ham utilbøjelig til at sige noget offentlig. Ivar Rosenkrantz, der kort efter Tronbestigelsen kom i Spidsen for danske og tyske Kancelli, erklærer: »sikkert har der aldrig levet en retfærdigere ell. bedre Fyrste i Verden end vor nuv. Konge, og vi kunde ønske, at et slikt Liv kunde vare evig«. Som Regent viser C. ogsaa ofte Evne til at afgøre vigtige Sager hurtig og klart, men han savner Initiativ, er usikker, ængstelig og dybt konservativ; han mangler Tro paa sig selv, saa at han i de største som i de mindste og latterligste Sager tyr til Raadgivere (en Gang beder han Fætteren, Grev Stolberg i Werningerode, skaffe sig en god Statsminister, en anden Gang beder han ham om Raad om, hvorledes Dronningen skal blive af med en umedgørlig Kokkepige). Paa den anden Side taaler han imidlertid ikke, at Folk har for selvstændige Anskuelse; i saa Fald bliver han mistænksom og søger Oplysninger bag deres Ryg. Af en Minister fordrer han derfor først og fremmest, at han skal være »submis«, ganske vist skal han ogsaa være oprigtig, men han maa kun tale, naar han bliver spurgt. Overalt vil Kongen gerne vise sin Magt, og han griber ind paa alle Punkter, endog hvor det gælder Retsplejen, saa at han selv afsiger Domme, ganske vist ogsaa ofte her ledet af sit gode Hjerte og sin Omsorg for Almuen. Regeringssagerne behandler han derfor ogsaa helst selv, men skriver om dem og sine Hensigter til sine Ministre og Fortrolige (Ivar Rosenkrantz, J. L. Holstein, Grev Kr. E. Stolberg fra Werningerode i Harzen, Hofpræsten Bluhme, J. S. Schulin o. a.) for at indhente deres Mening og Raad. Den umaadelige Mængde Rreve fra Kongens Haand skrevne paa Tysk i en ejendommelig abrupt og usmykket Stil vidner om hans store Arbejdsomhed; de er »fulde af détails, af god Vilje og Selvbedrag« (Karakteristik af Aug. Hennings 1779) og afgiver et fortræffeligt Bidrag til Kongens Karakteristik.

De, som havde ventet sig en ny Tids Komme ved C.'s Tronbestigelse, synes i Beg. ikke at skulle blive skuffede. Kongen indtager f. Eks. ikke som Faderen og Bedstefaderen nogen mistroisk Holdning over for den gl. danske Adel, men benytter dens Medlemmer i sin Tjeneste, og for at lette det Tryk, som Faderens Sabbatsorden af 21. Apr. 1730 øvede paa Folket, ophævede han denne (19. Jan. 1731). Landboforholdene krævede gennemgribende Reformer, og en af Kongens første Regeringshandling er da ogsaa at ophæve den af Frederik IV indførte Landmilits ved Frdn. af 30. Oktbr 1730, i hvilken det ogsaa hedder, at »Kongen var ved sin Regeringstjeneste først og fremmest betænkt paa, hvorledes han i alle mulige Maader kunde soulagere sine kære og tro Undersaatter«. Samtidig nedsattes ogsaa Skatterne for Landbostanden i Danmark og Hertugdømmerne med 10 %. Disse Reformer var imidlertid langtfra gennemgribende nok — een af

Hovedgrundene til Bondestandens ulykkelige Stilling var Bøndernes Fæstestilling, og at Hoveriets Størrelse ikke var fastslaaet — og 1733 lod Kongen sig endog, p. Gr. a. Bønderkarlenes Rømninger, bevæge til at indføre Stavnsbaandet. Mislykkedes saaledes Kongens gode Hensigter ganske paa Landbrugets Omnaade, saa viser til Gengæld hans Interesse for Handel og Industri sig mere virksom og frugtbringende. 1735 oprettedes et »General-Landets Økonomi- og Kommercekollegium«, der skulde varetage samtlige Næringsgrene i Monarkiets forsk. Lande. 1736 oprettedes en »Assignations-Veksel- og Laanebank«. Personlig støttede tillige Kongen Oprettelsen (1732) af det asiatiske Kompagni.

Anerkendelsesværdig er ogsaa Kongens Støtte af Aandslivet og Arbejde i Oplysningens Tjeneste. Som streng Pietist havde C. intet tilovers for Digtning og Poesi, naar der da ikke var Tale om Salmedigtning. Komediedigtning og endnu mere naturligvis Opførelse af Komedier var ham vederstyggelig; det danske Komediehus bliver da heller ikke aabnet under ham. For videnskabelige, særlig hist. Studier havde C. derimod adskillig Interesse; efter hans Død roses han af Holberg som, »en stor Elsker og Forfremmer af boglige Kunster«, og Langebek taler om hans »utrolige Nidkærhed for Videnskabens Fremme«. Kongen støtter f. Eks. en videnskabelig Rejse til Ægypten, hjælper Thura til Udgivelse af »Den danske Vitruvius« m. m., og navnlig er det af Bet., at Univ. faar en ny Fundats (1732), der paa fl. Punkter bragte stærkt tiltrængte Forbedringer. 23. Jan. 1739 udkom en omfattende Skoleforordning for Danmark og Norge, der indførte tvungen — for fattige Børn gratis — Skolegang (p. Gr. a. Modstand fra Befolkningens Side blev den dog ikke gennemført efter Planen), og 17. Apr. s. A. udkom en Forordning, hvorved det lærde Skolevæsen saavel som Lærernes Kaar forbedredes adskilligt. 1742 fik Gram stiftet Videnskabernes Selskab, og Kongen, der med Glæde havde set det oprettet, støttede det med et Pengetilskud. Ogsaa det af Langebek stiftede »Selskab til det danske Sprogs og Histories Forbedring« beskyttede Kongen.

Det var dog naturligvis fremfor alt det religiøse Liv, som havde C.'s største Interesse. Skønt pietistisk i sine religiøse Anskuelser stod Kongen en Tid, ledet af Ønsket om at bevare Ro og Orden inden for Statskirken, vaklende over for det Røre, som Pietismen vakte herhjemme, men 1734 nærmede han sig den mere (bl. a. paavirket af Dronningen, Svigermoderen og Grev Stolberg) og udstedte et Reskript, der beskyttede Pietisterne mod Angreb. Selv stadig opfyldt af Syndsbevidsthed — endnu i sine sidste Aar er han religiøst anfægtet — og Ønsket om »Forsoning med Gud« er hans højeste Attraa og Pligt som Konge at frelse og omvende sine Undersaatter; hans religiøse Forordninger tjener dette Maal. 1735 udstedes en Sabbatordning, noget Ign. Frederik IV's; den fastsætter Mulkter, for Bøndernes Vedk. Gabestok som Midler til at fremtvinge Kirkegang. 1737 oprettes et »Generalkirkeinspektionskollegium«, der fik meget udstrakt Tilsynsmyndighed og direkte Referat til Kongen; det skulde bl. a. vaage over, at den evangeliske Lære blev forkyndt uforfalsket, over, at Kirkedisciplinen blev brugt forstandigt og til Opbyggelse; endvidere skulde det øve Censur over teol. og religiøse Skr., føre Tilsyn med Gudstjenesten, Bispenses Visitatser o. s. v. Den vigtigste af de religiøse Reformere er imidlertid Indførelsen af Konfirmationen, som C., paavirket af sin Ungdomslærer Schröder, indfører 1736; med Rette er den, p. Gr. a. de Fremskridt, Almuens religiøse Undervisning derved gjorde, blevet kaldt »den betydnings-fuldste enkelte Reform, der siden Reformationen har fundet Sted i den danske og norske Kirke« (E. Holm); til Hjælp ved Katekisationen faar Kongen Erik Pontoppidan til at udgive sin bekendte Forklaring til Luther's Katekismus.

C.'s Kirkeregimente havde vel i adskillige Henseender en særdeles god Indflydelse — m., H. t. Moral, religiøs Følelse og Oplysning — men Sabbatsordningen og Hykleriet, den fremkaldte, lagde et Tryk paa Folk og gjorde f. Eks. Kbhvn lige saa kedelig og »surseende« som Hoffet, saa at C.'s Død føltes som en Lettelse. — Økonomisk tyngedes Folket ogsaa af et meget stærkt Tryk, som Kongen ikke var uden Skyld i. Finansernes

sørgelige Tilstand havde ganske vist en Hovedaarsag i de elendige Landboforhold (tilmed hærgede 1745—46 en voldsom Kvægpest Danmark og Hertugdømmerne), men den Tilbagegang, der skete i Finansernes Stilling 1730—46, skyldes for en meget stor Del Kongens og Dronningens overordentlige Udgifter til Luksus- og Byggeforetagender (Hirschholm. Eremitagen, Christiansborg), saavel som til deres Slægtninge fjern og nær i Form af Pensioner, Gaver og Laan. Kongemagtens Ophøjethed gjorde det i C.'s Øjne til en Pligt at omgive den med ydre Pragt, og af Tilbøjelighed støttede Dronningen ham i denne Opfattelse. Ægteskabet med Sophie Magdalene var lykkeligt; C. havde af Faderen faaet Lov til at vælge denne, maaske fattigste, men til Gengæld frommeste af Tysklands Prinsesser. Desværre havde hun ingen Betingelser for at bøde paa Kongens uheldige Sider; hun havde tværtimod — endda i i højere Grad — de samme Fejl som han. Hendes Religiositet var mørk og pietistisk, hendes Sind tungt, hendes Karakter vranten og sygelig. I øvrigt synes Tanken om at være blevet en enevældig Monarks Dronning at være gaaet hende, den fattige, navnløse, provinsiel bornerte Prinsesse, til Hovedet; hun blev stolt, stiv og afvisende over for Folk, blev ødsel og pragtlysten og beholdt desuden en Forkærlighed for alt tysk, som med hendes andre lidet vindende Egenskaber gjorde hende meget upopulær. Hendes Indflydelse paa Kongen blev meget uheldig; i politiske Sager har hun næppe haft C.'s Øre (snarere er dette maaske Tilfældet med hendes Moder, Markgrevinde Sophie Kristiane, som var en intelligent Dame, hvis Raad Kongen gerne hørte), derimod i høj Grad i religiøse Spørgsmaal; men særlig har hun dog bidraget til at uddybe den Kløft, der naturlig maatte opstaa mellem Folket og en Konge som C., der i Forvejen havde saa faa Egenskaber, egnede til at gøre ham folkeyndet. Hendes Skranteri har sikkert ogsaa indvirket uheldigt paa Kongens pirrelige Sind; i hans Dagbøger, som giver et yderst magert og tørt Billede af Hoffets Liv, i hedder det afvekslende: »heute abend beym schlaffe gehen wahr die Königin recht übel von hertzens angst«, »blieb die Königin in der Cammer wegen zahn well«, »nahm die Königin Pillen ein«; »die Königin Aderlas am rechten Fuss« o. s. v. Hoflivet blev naturligvis p. Gr. a. Kongens og Dronningens Asketisme og indesluttede Væsen uendelig kedsommeligt, ingenlunde svarende til de pragtfulde Rammer, man med saa uhyre Bekostning havde skabt; »man lever som Eremitter« (Kongens eget Udtryk i et Brev, vistnok til Grev Stolberg), og Kongen er i Tvivl, om »jeg kan og tør holde Assemblé ved Hoffet«; i hvert Fald mener han, at det til Tider maaske er nødvendigt, men man indskrænker sig da til nogle concerts de musique ell. Fødselsdagsfester. Adspredelser finder Hoffet da i at rejse fra det ene Slot til det andet, i Jagter, Skiveskydning og Besøg i det ostindiske Selskabs Varelager. Hoffet blev under Dronningens Indflydelse næsten helt tysk; ikke alene Dronningen selv, hendes Moder og Søsken, ogsaa Kongen taler Tysk, der falder ham saa naturlig, at man sjældent finder Optegnelser fra hans Haand paa Dansk. Tyske faar i stort Tal Plads ved Univ., i Statsembeder og Officerskorps. Udenlandske Diplomater fremhæver dette stærkt, og uden at der vist findes nogen alm. national Uvillie mod selve det tyske Sprog, er Vreden dog stærk mod de embedssøgende Tyskere, der, som den sv. Gesandt bemærker, for det meste bliver holdt i større Anseelse end de Indfødte. I sine sidste Aar svandt C. ind som en Skygge, uden at nogen bestemt Sygdom kunde konstateres; en Mavelidelse slog sig til og voldte hans Kræfters Sammenbrud. — I sit Ægteskab havde han 3 Børn, hvoraf de to overlevede ham, nemlig Frederik (V) og Louise, der blev gift med en Hertug af Sachsen-Hildburghausen. (Litt.: J. Møller, »Forsøg til en hist. Vurdering af Kong C. VI ... i »Mnemosyne« 2—4 [Kbhvn 1831-33]; L. Koch, »Kong C. VI's Historie« [Kbhvn 1886]; H. L. Møller, »Kong C. VI og Grev Kristian Ernst af Stolberg-Werningerode« [Kbhvn 1889]; E. Holm, »Danmark-Norges Historie 1720—1814« II [Kbhvn 1894]; »Kong C. VI's Dagbøger for Aarene 1741—44«, udg. af P. Brock [Kbhvn 1875]; »C. VI's egenhændige Breve til J. L. Holstein« i H. Rørdam, »Hist. Samlinger og Studier« 2—3 [Kbhvn 1896—98]. Nogle Breve og Optegnelser af C. VI ved Rørdam i »Kirkehist. Saml.«, 5. Rk., IV [1908]).

L. Krabbe

Frederik V, Konge i Danmark og Norge, (1746—66), Søn af Christian VI og Sofie Magdalene, f. paa Christiansborg Slot 31. Marts 1723, d. 14. Jan. 1766. Hans Opdragelse havde været meget mangelfuld. Til Hofmester fik han ganske vist 1730 den betydelige og fintdannede Gehejmeraad Iver Rosenkrantz, men denne fik ingen Indflydelse paa den egl. Undervisning, der fuldstændig lededes i den tyske og pietistiske Aand, der herskede ved Hoffet; Dansk var ikke Undervisningsfag, og med Undtagelse af en Franskmand, der var Lærer i Fransk, var alle Kronprinsens Lærere tyske. Vel lærte han saa meget Dansk, at han senere benyttede det i private Optegnelser, men de er meget ubehjælpsomt affattede. 1740 blev han konfirmeret og fik fra nu af Sæde i Statsraadet, medens dog hans Undervisning fortsattes til det 21. Aar. Resultatet af den var tarveligt. Lærerne havde klaget over Mangel paa Flid; Jagt og andre Fornøjelser havde beslaglagt Kronprinsens Tid. Ud over den nødvendige Kundskab i Læsning, Skrivning, Tysk, Fransk, Latin og Historie har hans Viden ikke strakt sig. Af Karakter var F. svag og holdningsløs, og dertil kom, at han var stærkt sanselig. Meget tidlig fik slette Personer i hans Omgivelser Magt over ham og trak ham ned i alle Slags Udskejelser. Ogsaa efter at han var blevet gift og havde bestegit Tronen, fortsatte han sit udsvævende Liv, og omgivet af Svirebrødre og løstgængige Kvinder opskræmmede han Kbhvn med sine natlige Orgier. F. manglede dog ikke værdifulde menneskelige Egenskaber; han var munter af Væsen, mild og venlig over for alle, omgikkes gerne det brede Folk og ønskede at se sine Undersaatter lykkelige, vilde saaledes nødig gaa med til Skatteforhøjelser og ydede gerne den enkelte Hjælp, hvor der var Trang. Smukt er ogsaa F.'s Venskabsforhold til den langt ældre A. G. Moltke (f. 1709), der 1743 var blevet Hofmarskalk hos Kronprinsen, ved hans Tronbestigelse Overhofmarskalk og 1763 fik Sæde i Konseillet. Venskabet varede fra F.'s Barndom til hans Død, og Kongens sidste Ord til sin Søn skal have været en Bøn om at beholde Moltke i sin Tjeneste. F.'s paa Tysk skrevne Smaabreve til Moltke er bevarede og er ejendommelige ved deres meget naive og inderlige Forsikringer om Hengivenhed og Trofasthed. Nogle af dem er skrevne for at bede Moltke om Forladelse, fordi han Dagen forud har fornærmet ham, der vilde søge at holde sin kgl. Ven tilbage fra det udsvævende Liv; han lover, at det aldrig skal ske mere. »Du bist mein Freund und mein Vater« hedder det i et af dem. »*Pater peccavi*, ich habe gesünderet; ich liebe Dich von Hertzens Grund und verbleibe biss in mein Grab Dein aufrichtig getreuer F. R. ... dein bin und bleib ich, solange ich mich rühren kann«. Kongens hjertevindende Egenskaber glimrede særlig stærkt paa Baggrund af Forældrenes strenge og mørke Fornemhed og afvisende Holdning over for Folket. 11. Decbr 1743 havde han ægtet den eng. Konge Georg II's Datter Louise, og hun, som var yndefuld og elskværdig, gerne talte Dansk og holdt af at færdes med sin Mand bl. det jævne Folk, forhøjede F.'s, »Frederik den Ejegode«'s, Popularitet. Ved Hoffet holdt Ungdom og Liv deres Indtog, al pietistisk Tvang forsvandt; at Jernkæderne, der i Christian VI's Tid havde afspærret Slotspladsen, fjernedes, var som et Tidens Tegn. Paa Slottet holdtes Baller og Selskaber, til hvilke ogsaa borgerlige Rangspersoner blev indbudte, bl. a. Holberg, der selv i stærke Ord skildrer, hvor vel han føler sig ved F.'s Hof. Af største Bet. bliver det ogsaa, at »Den danske Skueplads« genaabnes, og at der paa mange Omraader begynder en mere levende og fri Drøftelse, end man før havde været vant til, alt i god Overensstemmelse med den Udtalelse, som tillægges Kongen: »Jeg vil ikke tillade, at Aandslivet underkastes nogen Indskrænkning i mit Rige«. Som Regent er det vanskeligere bestemt at karakterisere F. V. Medens det over for Konger som F. IV, Kristian VI, F. VI o. s. v. er let at paavise, paa hvilke Punkter, og hvorledes de greb ind i Styrelsen, ved vi sjælden, hvorledes F. V stillede sig til de vigtige Regeringshandling, der foretoges i hans Tid. Til Tider tog han ganske vist ivrig Del i Styrelsen, men hans Viljekraft var for svag til at følge og lede de større Sager. I den udenrigske Politik var det først Schulin, senere Moltke og J. H. E. Bernstorff, der havde Ansvaret og Æren. M. H. t. de

indre Sager var det Konseillet og de høje Kollegieembedsmænd, der var de raadende. Kongens slette Yndlinge ell. »Elskerinder« lod han, der som berørt ikke var blottet for Selverkendelse, ingen Indflydelse faa paa Regeringsforhold.

Allerede 1751 var Dronning Louise til Folkets store Sorg død, 27 Aar gl. En Tid tænkte Kongen paa at ægte Moltke's ganske unge Datter, men dette forhindrede Moltke. og F. indgik da 8. Juli 1752 Ægteskab med Juliane Marie af Braunschweig-Wolfenbüttel. Imidlertid synes Kongen ikke at have brudt sig om hende, og han vedblev at hengive sig til Drik og Udsvævelser, der fuldstændig nedbrød ham paa Legeme og Sjæl. Kun 43 Aar gl. døde han af Vattersot. Han blev oprigtig begrædt af Folket (Ewald's Kantate: »Hold Taare op at trille« er digtet i Anledning af F.'s Død), der lige til det sidste havde baaret over med deres Konges store Svagheder.

F. efterlod sig 5 Børn, deraf 4 med Louise, nemlig Kronprinsen Christian, Sofie Magdalene (gift med Gustaf III af Sverige), Vilhelmine Caroline (gift med Kurfyrst Vilhelm V af Hessen-Kassel) og Louise (gift med Landgrev Karl af Hessen). F.'s og Juliane Marie's Søn var Arveprins Frederik. (Litt.: J. K. Høst, »Mærkværdigheder i F. V's Levned og Regering« [1820]; A. Thorsøe, »F. V's Ungdom og Tronbestigelse« [1868]; »Hist. Tidsskr.«, IV Rk. 2 og III Rk. 4; »Museum« [1890]; Holm, »Danmark-Norges Historie 1720—1814«, III, 1. [1897]. Interiører fra Kong F. V's Hof, Charlotte Dorothea Biehl's Breve og Selvbiografi. Udg. af L. Bobé [1909]).

L. Krabbe

Jeg har antaget at der ikke er nogen der vil gøre indsigelse mod optrykket af denne artikel, men skulle jeg have taget fejl, fjerner jeg filen igen.

BA's Holberg-sider

De fleste af mine Holberg-artikler indgår i [»Et åbent sind? Om Holberg's tænkning«](#). Bogen foreligger som foreløbig udgave, der kan downloades gratis. Den vil blive udbygget og bearbejdet i løbet af 2006-2008. De artikler der har med [»Jeppe på Bjerget«](#) at gøre vil dog blive udgivet for sig i 2007.

I bogen er der afsnit om **Holberg's breve**, hans fortolkning af **naturetten og folkeretten**, hans **arbejde som filosof og teolog** - og en særlig del af hans **historieskrivning**; som eksempler på det sidste er valgt 'historier' om den albanske fyrste **Skanderbeg** og om profeten **Muhammed**.

I tilknytning til bogen har jeg samlet et [udvalg af Holberg-ting](#) [PDF] og lagt i en digital udgave på internettet. Det drejer sig bl.a. om komedien om **Gert Westphaler**, en række **epistler** og om værket om **natur- og folkeretten**.

Desuden har jeg påbegyndt en [oversigt over links \(og litteratur\) om Oplysningstiden](#).

ANDRE ARTIKLER (ENKELTE AF DISSE ER AF ANDRE FORF.):

[ABRACADABRA](#): DIGITAL HOLBERG: artikler der er listet på *Open Directory Project*, her er de opdelt i emnegrupper | [Holberg's egne tekster](#) på nettet | [Rahbek's Holberg-udgave 1804-1814](#) | [Billeskov Jansen's udgave af: Værker i tolv bind](#) (indholdsfortegnelsen) |